

UNIVERSITATEA „BABEȘ-BOLYAI” CLUJ-NAPOCA
FACULTATEA DE ISTORIE ȘI FILOSOFIE
ȘCOALA DOCTORALĂ
ISTORIE, CIVILIZAȚIE, CULTURA

*Cavalerii și biserica în cruciade: Viziunea autorilor francezi
din secolele XI-XIII*

Rezumatul tezei de doctorat

Conducător de doctorat:

Acad. Prof. univ. dr. Pop Ioan-Aurel

Student-doctorand:

Mureșan Radu-Dan

Cuprins

Introducere.....	p. 1
Capitolul 1	
Europa Occidentală în secolele XI-XIII – cadrul general	p. 7
1.1. Evoluții sociale între secolele XI-XIII în Europa Occidentală.....	p. 9
1.2. Evoluții politice între secolele XI-XIII în Europa Occidentală.....	p. 19
1.3. Evoluții ecleziastice între secolele XI-XIII în Europa Occidentală.....	p. 26
Concluzii preliminare	p. 40
Capitolul 2	
Cruciada: formarea unui concept.....	p. 42
2.1. Război medieval, război sfânt sau pre-cruciadă?.....	p. 44
2.2. De la intrarea cavalerilor în Biserică la Pax Dei.....	p. 55
2.3. De la Grigore al VII-lea la Urban al II-lea.....	p. 65
Concluzii preliminare.....	p. 75
Capitolul 3	
Franța în Cruciade.....	p. 78
3.1 Cruciada I.....	p. 80

3.2. Cruciada a II-a.....	p. 89
3.3. Cruciada a III-a.....	p. 92
3.4. Cruciada a IV-a.....	p. 94
Concluzii preliminare.....	p. 98

Capitolul 4

Valoarea mărturiilor franceze contemporane despre cruciade.....p. 100

4.1. Cruciada I.....	p. 103
4.2. Cruciada a II-a	p. 109
4.3. Cruciada a III-a.....	p. 110
4.4. Cruciada a IV-a.....	p. 111
Concluzii preliminare.....	p. 113

Capitolul 5

Biserica.....p. 116

5.1 Cruciada I.....	p. 119
1.1 Gesta Francorum.....	p. 119
1.2 Petrus Tudebodi.....	p. 126
1.3 Radulfo Cadomensi.....	p. 133
1.4. Raimund d’Aguilers.....	p. 140
1.5. Roberti Monachi.....	p. 145
1.6. Baudri de Dol.....	p. 151
1.7. Guibert de Nogent.....	p. 157
1.8. Fulcherio Carnotensi.....	p. 166

5.2. Cruciada a II-a.....	p. 172
2.1. Odon de Deuil.....	p. 172
5.3. Cruciada a III-a.....	p. 178
3.1. Rigord.....	p. 178
Concluzii preliminare.....	p. 180
Capitolul 6	
Lumea laică.....	p. 184
Cruciada a IV-a.....	p. 184
4.1. Geoffroy de Villehardouin.....	p. 184
4.2. Robert de Clari.....	p. 192
Concluzii preliminare.....	p. 196
Capitolul 7	
Eșecul cruciadelor.....	p. 197
Concluzii.....	p. 202
Bibliografie.....	p. 214
Anexe.....	p. 220

Cuvinte cheie: cruciadă, cavaleri, biserică, reformă, Evul Mediu, cronicari, imagine.

Rezumatul tezei de doctorat.

Lucrarea de față face parte din ceea ce reprezintă ultima etapă a unui veritabil „cursus honorum” pe care un student trebuie să îl parcurgă în vederea definitivării studiilor superioare.

Această teză de doctorat nu a avut un punct de plecare distant în timp și nu a semnat o continuare a unor cercetări începute odată cu studiile universitare. Vastul subiect al cruciadelor, și implicit, tema acestei teze au avut începuturi spontane și oarecum rezervate. Abordarea acestei teme a venit tardiv, odată cu primele gânduri ce duceau la formarea unui nucleu de idei, a unui posibil subiect ce ar putea fi tratat, cercetat și îndeaproape studiat pe parcursul celor trei ani de studii doctorale.

Realizarea sau cel puțin inițierea unui astfel de proiect a avut la bază, în primul rând, o afinitate, o curiozitate față de ceea ce a însemnat Cruciada ca fenomen global, din toate punctele de vedere, ținând cont aici de formarea fenomenului, a ideii, nu doar de palierul evenimential.

Problema cruciadelor din perspectivă evenimentială și a desfășurării lor a fost atinsă de un număr suficient de mare de istorici pentru a fi o problema clară și care, cel puțin până la apariția unor noi izvoare, să nu necesite noi lucrări. Deși la prima vedere această lucrare are ca și punct de plecare cruciada, am decis ca atenția noastră să se axeze pe principalii actori ai acestui fenomen și anume cavalerii. Deși despre cavalerii cruciați s-ar putea scrie nenumărate lucrări, priviți din toate punctele de vedere, decizia noastră a fost aceea de a-i trece pe sub lupa istoriei din punctul de vedere al imaginii lor, așa cum este ea reliefată sau zugrăvită de către cronicarii originari din spațiul a ceea ce azi numim Franța.

Demersul nostru a pornit dintr-o curiozitate istorică de a încerca să observăm modul în care cronicarii, fie ei participanți activi la primele patru cruciade sau doar creatori distanți de cronici din surse scrise sau orale, aleg să povestească evenimentele în fruntea cărora s-au aflat regi, împărați și papi, dar al căror vârful de lance au fost cavalerii.

Marea problemă a acestei lucrări a constat din lipsa surselor documentare precum și cea a titlurilor bibliografice. Din motive lesne de înțeles, imposibilitatea sau dificultatea consultării surselor istoriografice externe a constituit principala problemă în procesul realizării acestei teze. Din punctul de vedere al bibliografiei propriu-zise nu am putut folosi o seamă de posibile surse, astfel am fost obligați să realizăm aceste pagini doar cu ajutorul bibliografiei disponibile nouă la momentul redactării, astfel posibilitatea existenței unor lucrări ce nu au putut fi consultate constituie o realitate.

Deoarece lucrarea noastră este compusă din două mari părți, metodologie a fost una relativ simplă. Pentru partea formată din capitolele introductive precum și cele ce discută probleme altele decât cele privind imaginea cavalerilor am folosit toate titlurile bibliografice disponibile în țară și a fi consultate din țară. Pentru partea a doua, cea care tratează imaginea cavalerilor, ne-am axat construcția în jurul cronicilor disponibile în țară, acestea constituind singurele surse pentru această mare parte a tezei.

Așa cum afirmam mai sus, teza noastră, deși împărțită în șapte capitole, ea este de facto compusă din două părți majore. Parcurgerea ei va putea scoate la iveală acest lucru cu foarte mare ușurință, iar în ceea ce privește perspectiva lucrării, aceasta pleacă de la un cadru general și, treptat merge spre particular. Cu alte cuvinte această lucrare însumează o serie de capitole care tratează teme generale, în directă legătură cu subiectul principal, pentru ca treptat să ajungem la planul particular, cel care se ocupă de subiectul principal al demersului nostru.

Primul capitol al tezei poartă numele de „*Europa Occidentală în secolele XI-XIII – cadrul general*” și așa cum o sugerează și titlul, acest capitol are ca și principal scop fixarea cadrului în care se desfășoară fenomenul cruciat. Mai mult de atât, acest capitol reprezintă și o scurtă incursiune în ceea ce a însemnat Europa secolelor XI-XIII privită din mai multe puncte de vedere. Astfel avem pe de o parte o secțiune rezervată problemelor și evoluțiilor sociale europene în decursul acestor veacuri. Astfel avem acum în vedere o societate europeană, în sensul modern al cuvântului, aflată în plină expansiune demografică, într-un veritabil reviriment ce survine după perioada reținută de istoriografie ca „Evul Mediu Întunecat”. Deși nu se poate discuta despre o pace generalizată, condițiile climatice, redeschiderea căilor maritime și creșterea comerțului, toate duc la un reviriment al orașelor și atrag după sine o perioadă de relativă relaxare europeană. Acum societatea se deschide în sensul evoluției sale, iar din punctul de

vedere al ierarhizării sale, ea va cunoaște o diviziune tripartită în cei care se roagă, cei care se luptă și cei care muncesc. Societatea „se modernizează”, iar fiecare individ își are locul său în planul divinității pe pământ.

O altă secțiune a acestui capitol are în vedere evoluțiile politice ale Europei Occidentale. Din punct de vedere politic, pentru secolele în discuție avem de a face cu realitatea declinului construcției carolingiene și procesul de reconstrucție a acestor realități aflate la amurg, cu atenție specială asupra cazului francez.

Realitățile politice merg, în foarte mare măsură, mână în mână cu cele religioase, acestea din urmă constituind ultima componentă a acestui prim capitol. Biserica, la fel ca și societatea sau puterea politică, se află în plin reviriment și expansiune. Pe de o parte avem de a face cu o Biserică aflată în plin proces de reformă, de schimbare și consolidare a orizonturilor și de fortificare a implicării sale în probleme întregii societăți, indiferent de palierul adus în discuție. În mod paradoxal sau antitetic avem acum o Biserică și o reformă a sa care este pe cât de strălucită pe atât de supusă frământărilor interne marcate de perioada papilor și antipapilor. Dar, contrar acestor tulburări, Biserica tinde să devină, prin persoana papei, un veritabil organism de reglementare a întregii vieți medievale în secolele XI-XIII.

Cel de al doilea capitol al tezei noastre poartă titlul „*Cruciada: formarea unui concept*” și urmărește o serie de probleme care, privite din punct de vedere global duc, treptat la formarea conceptului de cruciadă. Astfel vom avea în vedere o serie de discuții despre problematica războiului medieval, război sfânt și reconquistă. Concluziile la care am ajuns sunt acelea că în perioada lui Carol cel Mare nu se poate vorbi despre sanctitatea luptelor purtate de acesta. Societatea era una pur medievală, Biserica, deși importantă și puternică, nu va fi cea care să lanseze ideea unui război cu un profund substrat religios. În perioada aceasta războiul este unul de factură medievală, nicidecum sfânt, în cel mai bun dintre cazuri just sau căruia i se induce un caracter divin. Altfel spus, orice beligerantă, ofensivă sau defensivă, este legitimă dacă se bucură de un substrat religios.

În ceea ce privește problema reconquistei și dacă aceasta poate fi considerată cruciadă sau precruciadă, pe baza surselor bibliografice am ajuns la concluzia că aceste demersuri au la bază o serie de acțiuni tipice războiului medieval, mai exact de recucerire a unor teritorii. Nu putem marginaliza însă faptul că reconquista constitui un puternic reper în formarea fenomenului

cruciadă. Despre război sfânt putem vorbi doar atunci când acesta este promovată de către papa, predicat de către acesta și din voința lui și nu atunci când este vorba despre o luptă împotriva inamicului infidel.

În același capitol vom atinge și problema cavalerilor și a intrării lor în sfera de influență a Bisericii. Deși la început cavalerii au avut un renume tocmai bun, aceștia, treptat vor intra în grațiile pontifilor romani, odată cu instaurarea Pax Dei și a atenuării turbulențelor provocate de aceștia în secolele X-XI. Dacă Pax Dei a fost introdusă ca răspuns la cavalerii și principii care spoliau bunurile Bisericii, Tregua Dei îi va avea ca și țintă pe toți cei care spoliază și abuzează de bunurile Sfântului Petru. Scopul acestui armistițiu divin este acela de a domoli spiritul violent din sânul *christianitas* și de a canaliza aceste forțe violente pentru combaterea dușmanilor din interior și exterior, acum aceste elemente beligerante devin arma Sfântului Scaun. Această acaparare și impunere a voinței pontificale asupra cavalerilor constituie un alt pilon al formării conceptului de cruciadă.

În ultima parte a celui de al doilea capitol ne vom axa asupra a două personaje centrale, determinante pentru apariția fenomenului de cruciadă: Papa Grigore al VII-lea și papa Urban al II-lea. Pe lângă reformele sale, papa Grigore al VII-lea rămâne determinant pentru istoria Europei și a cruciadei prin faptul că a luptat împotriva ereziilor, a reușit să-și subordoneze puterea și aportul cavalerilor pentru atingerea scopurilor Bisericii, precum și mutarea interesului dinspre Spania înspre Orient și Ierusalim. Papa Urban al II-lea prin personalitatea sa, va fi mereu adus în discuție ca fiind pontiful care a reușit să mobilizeze forțele beligerante ale creștinătății pentru a materializa conceptul și fenomenul de cruciadă.

Cel de al treilea capitol al tezei intitulat „*Franța în Cruciade*” își propune să studieze chiar desfășurarea celor patru cruciade avute în vedere pentru studiul nostru, din perspectiva participării franceze. Astfel dacă prima dintre cruciade s-a dovedit a fi un succes total, celelalte trei au fost fie eșecuri, fie s-au finalizat neașteptat. Cea de a doua cruciadă a avut un final tragic bazat pe lipsa de colaborare dintre cei ce și-au însușit aceste demersuri. Cea de a treia a avut un oarecare succes, finalizându-se cu un neașteptat armistițiu pe când ultima din studiul nostru s-a finalizat cu o deturnare de răsunet istoric de la scopul ei.

Capitolul „*Valoarea mărturiilor franceze contemporane despre cruciade*” este cel de al patrulea al tezei noastre și reprezintă o introducere la tema principală. Acest capitol are ca

principală temă realizarea unor succinte portrete ale fiecărui cronicar, în limita permisivității bibliografice, precum și clasificarea acestor autori. Astfel, dorind să păstrăm o notă de simplitate, am concluzionat că avem de a face cu două categorii de cronicari și anume cei principali și cei secundari. Atunci când discutăm despre cronicari principali, avem în vedere faptul că aceste cronici au fost scrise de către cei care au participat direct la această mișcare, deci sunt martori direcți ai evenimentelor. Pe de altă parte, cronicarii secundari sunt cei care, deși nu au luat parte la fenomen, au editat cronici pe baza unor alte surse scrise sau prin consultarea unor martori la evenimente.

Acest capitol a scos la iveală o serie de constatări precum aceea că din punctul de vedere a provenienței cronicarilor, majoritatea covârșitoare provine din mediul ecleziastic, numărul cronicilor scade exponențial în cea de a doua, a treia și a patra cruciadă comparativ cu prima și că odată cu cea de a patra cruciadă, cronicarii provin exclusiv din mediul laic.

Capitolul cinci al tezei noastre ne introduce în problematica efectivă și poartă numele de „Biserica”. Fără prea multe cuvinte complicate, acest capitol studiază modul în care este transpusă și construită imaginea cavalerilor în cronicile din secolele XI-XIII, adică pe parcursul primelor patru cruciade. Comparativ, cronicile scrise de cronicari ce provin din categoria celor principali sunt cu mult mai sărace din punct de vedere stilistic, pe când cronicile secundare sunt mult mai cuprinzătoare din punct de vedere stilistic, chiar dacă unele informații nu concordă cu cele din cronicile principale.

Pe același tipar al cronicilor secundare și principale se pot observa diferențele evidente. Caracterizările și construcțiile imaginilor cavalerilor sunt prezente în ambele tipologii, însă în cronicile principale recurența și complexitatea lor este una redusă. Prin comparație, în cronicile secundare, recurența lor este una abundentă, însă aici mai întâlnim, în mod extensiv prezența dialogurilor cu scopul de a evidenția mai mult imaginea cavalerilor.

Introducerea pasajelor lirice au ca scop pe lângă scurtarea povestirii și construirea unei imagini a cavalerului, o imagine cu tentă mitologică, ceea ce este oarecum ironic, având în vedere contrastul dintre politeismul mitologic și caracterul cavalerului creștin.

În cadrul cronicilor secundare, cavalerul este idealizat și chiar idolatrizat prin exagerarea, de multe ori, a imaginii sale. Însă, cu toate acestea, trebuie să ținem cont că în paginile cronicilor studiate „favoritismele” cronicărești sunt o realitate tangibilă, afinitatea unui cronicar pentru un

anume cavalier sau grup restrâns de cavaleri este evidentă, la fel ca și manipularea aparent subtilă a textului în favoarea unui anume cavalier.

Capitolul șase al lucrării, intitulat „*Lumea laică*” se ocupă de studiul modului în care cronicarii laici zugrăvesc imaginea cavalerilor. Din nefericire pentru demersul nostru, pentru acest capitol avem doar două surse cronicărești, ale căror autori provin din mediul laic. În mod ironic, cei doi cronicari sunt și martori ai evenimentelor, deci ambii sunt încadrați în categoria cronicarilor principali. Între cei doi cavaleri-cronicari există o diferență majoră, unul de bucură de un rang înalt și pe deasupra este direct implicat la vârf în această cruciadă, pe când cel de al doilea este un cavalier pedestru.

Imaginile construite de cei doi cronicari nu se ridică nicidecum la nivelul celor referitoare la prima Cruciadă. Adjectivele folosite sunt puține, repetitive la cel dintâi cronicar, pe când pentru cel de al doilea, lipsesc aproape în totalitate.

Capitolul final al tezei noastre intitulat „*Eșecul cruciadelor*” își propune să urmărească dacă pe parcursul cronicilor, autorii vorbesc despre un eșec al cruciadelor, sau dacă au conștiința unui eșec sau deznodământ neconform.

Cronicile discută despre eșec și nereușite, însă nu din punct de vedere global. Cruciața sau pelerinajul ca un tot nu reprezintă un eșec. Rezultat eșecul îl poate avea o bătălie, un asediu sau o încercare de a ajunge într-un anumit loc. Invariabil, cauzele acestor eșecuri sunt comportamentul inadecvat al trupelor, păcatul și duplicitatea grecilor, niciodată acțiunile cavalerilor sau tacticile acestora.